

Mirko Validžić: DUH-MISAO-SVIJET (ciklostilom), Zagreb 1969, izdaje i odgovara pisac.

Naslov je ovih refleksija malo opširan, ali se može reći da pisac te refleksije pronicavo okuplja oko spomenutih triju točaka kao triju žarišta. Neka se ne traži neka stroga sistematika u povezivanju pitanja ili njihovih predstavnika. To su više kao neke iskrice, odijeljeni pogledi u razna pitanja s područja društvene nauke, kao što su pravo i politika. Spis može biti od koristi za strelovite poglede u problematiku koju određuju neki pisci (Rousseau, Platon, Scheler, Fichte, Hegel).

J. K.

TOMISLAV ŠAGI-BUNIC, Ali drugog puta nema. Uvod u misao Drugog vatikanskog koncila. Zagreb 1969. Str. I-XIV + 1-440.

Knjiga je izašla u izdanjima Centra za koncilsku istraživanja, dokumentaciju i informacije (Zagreb, Marulićev trg 14), u biblioteci »Polazišta«, sv. 1-2. Može se reći da je izdanjem ove knjige, zapravo ovog zbornika, označena prva godišnjica osnutka Centra, u perspektivi vrlo plodne druge godišnjice rada koja je označena izdanjem **Rječnika biblijske teologije**, kao 1. sveska niza »Volumina theologica« i izdanjem niza **Liturgijskih knjiga: Red mise, Nedjeljna čitanja B** i dr. - o čemu bi svemu valjalo progovoriti na ovim stranicama.

U knjizi su, kao pravom zborniku, skupljeni »autorovi članci i rasprave o koncilskoj problematici«, »o idejama i ciljevima II vatikanskog koncila« (str. VII) od god. 1964. do 1969. Glavninu sačinjavaju članci - djelomice doručeni (str. VII) - objelodanjeni u **Glasu koncila**. U njih se upliću izvještaji iz koncilске dvorane, značajni zbog jasnih uvida u tijek samoga Koncila, izgovoreni u okviru hrvatske emisije na Radio-Vatikanu (str. 83-6, 147-50, 174-7, 271-5, 283-9, 297-302, 330-4, 361-71). Ostali dijelovi predstavljaju široku piščevu suradnju gotovo u svim našim časopisima: Bogoslovska smotra (str. 72-81, 201-21) — Svesci »Kršćanska sadašnjost« (str. 194-200) — Encyclopaedia moderna (str. 258-63) Po-

slušni Duhu (str. 234-6, 239-54) — Katehist (str. 17-23) — Katolički godišnjak »Danica« (str. 1-5, 7-9, 25-33, 35-40, 223-226, 265-70, 295-6). Nekoliko priloga predstavlja piščeva predavanja na Koncilskoj tribini (str. 23-4, 308-16, 316-25) i drugdje (str. 13-17) te pogovore u nizu Dokumenti (str. 45-48, 302-7).

Sve je to obogaćeno s nekoliko novih, vrlo važnih rasprava, najvažnijih u cijelom zborniku: Biskupski kolegij (str. 96-142) — Svi su kršćani apostoli (str. 180-93) — Neka prolegomena za suvremenu obnovu teologije (str. 421-437). Članak Načela dijaloga s ateistima objelodanjen je, djelomično, u Glasu koncila, iako je u knjizi bez oznake (str. 396).

U knjizi, očito, nisu dotaknute sve koncilске teme. Ovaj »Uvod« — veli sam pisac — »nije kompletan ni tematski... ni problemski« (str. VIII), jer »bez sumnje treba u sveukupnosti koncilskih ideja i pothvata pronaci ono što je važnije, što su kao **matične ideje** i **pothvati jezgre**, da se na to metne veći naglasak i da se odatle počne« (str. 32d). Pažljivijem oku neće izbjeci da je pisac uistinu dosada usredotočen na najvažnije. U knjizi je osobito prisutna, ponajprije, **opća koncilska problematika**: najkraći sažetak svih koncilskih dokumenata (str. 25-29) i uvodna pitanja, što je koncil i čemu je (str. 1-34). **Liturgijska obnova**, kad se ocijeni »živac« ovoga zbornika, predstavlja za pisca »test« opće koncilске obnove. Njoj je specifično posvećeno desetak stranica (str. 35-38), ali je, kako ćemo vidjeti, stalno prisutna u cijeloj knjizi. Glavninu knjige zauzimaju dva uistinu ključna stožera koncilске misli: dogmatska konstitucija o Crkvi **Lumen gentium** i pastoralna o Crkvi u suvremenom svijetu **Gaudium et spes**. Naširoko pisac obrađuje prvih pet poglavlja konstitucije **Lumen gentium** (str. 49-81, 96-146, 169-221). Eshatološko pak vrednovanje kršćanstva, i dakako Crkve, prisutno je u cijeloj knjizi. Sam pisac upozorava na str. VIIIa da bi trebalo razlaganje upotuniti razmišljanjem o redovništvu i mariologiji, čime bismo dobili prvi kompletan komentar konstitucije **Lumen Gentium**. Pastoralna konstitucija **Gaudium et spes** drugi je stožer ovoga zbornika kojemu je

posvećeno 80-tak stranica (str. 295-375). »Više nego ijedan drugi koncilski dokumenat« — piše prema Rahneru, na str. 302 — »pastoralna konstitucija ima svoj izvor u samome Koncilu.« Pisacu su zato bila dragocjena osluškivanja bila koncilске aule, zasvjedočena u njegovim izvještajima na Radio-Vatikanu. On je osobito impresioniran, te impresionira i svog čitatelja, I dijelom konstitucije, što ga obrađuje pod zajedničkim naslovom **Založiti se za današnjeg čovjeka** (str. 295-334). Zamjernom sažetosti upozorava na njezin drugi dio pod naslovom **Problemi koji se ne mogu zaobići** (str. 335-59). Posebnu je pak pažnju posvetio jednom od središnjih problema katoličke sociologije, **ženidbi: ženidba kao zajednica ljubavi i života** (str. 361-75).

Uz te, rekosmo, stožerne teme, u knjizi **Ali drugog puta nema** nalazimo još nekoliko važnih jedinica, među kojima posebno mjesto zauzima pitanje **ekumenizma i dijaloga** (str. 223-63, 265-70, 377-96). Upozorio bih na prilog kojim pisac svojim člancima, i primjedbama kroz cijelu knjigu, pridonosi važnim formulacijama **kršćanske sociologije** kod nas tako oskudno zastupane. Upozoravam samo na neke jedinice iz zbornika: **Vjerska sloboda, ne tolerancija** (str. 271-82) — **Kršćani i politika** (str. 348-54) — pa ponovno **ženidba kao zajednica ljubavi i života** (str. 361-75). Dakako, to je sve utemeljeno u novoj, koncilskoj ekleziologiji i antropologiji kojom je pisac zadojen, kojoj je vjernički odan. To mu omogućuje jasne sociološke formulacije kakve se čitaju u poglavlju **Koncil za promociju čovjeka** (str. 316-25) i **Temelj zajedništva među ljudima** (str. 325-9).

Osim netom spomenutih opširnijih tema, pisac se osvrnuo — kratko doduše, ali ne površno — na konstituciju o **bož. Objavi** (str. 83-95); na dekret o **apostolatu laika** (str. 169-200) i o **službi i životu svećenika** (str. 147-58); na izjave o **odnosu Crkve prema drugim religijama** (str. 265-70) i o **vjerskoj slobodi** (str. 271-82) i na dekret o **misijskoj djelatnosti Crkve** (str. 283-93). Koliko sam zapazio, u knjizi nisu tretirani dokumenti: o pastoralnoj dužnosti biskupa, o obnovi redovničkog života, o izobrazbi i odgoju

svećenika, o istočnim crkvama, o sredstvima saobraćanja među ljudima, o kršćanskom odgoju. Vjerujemo da će Sagi-Bunić i o tom progovoriti.

Kad se sve to uzme u obzir, imali su uistinu pravo oni koji su pisca poticali da se svi ti članci objelodane u jednom zborniku **da bi se tako dobilo u ruke korisno pomagalo za brže provođenje koncilске obnove među hrvatskim katoličkim vjernicima** (str. VII). Iстина, pisac se ovdje ne bavi izravno našim prilikama, osim ovdje-ondje, a izričito samo u poglavlju o ekumenizmu (str. 229 sl i 236 sl) i o posuvremenjenju teologije (str. 406 sl i 414 sl) Ipak je sigurno da on misli iz »naše« Crkve i za »našu« Crkvu, stalno budan da se sav ritam i zanos svetog Koncila, ukoliko je djelo Duha Svetoga u Crkvi Kristovoj XX stoljeća, što snažnije odrazi kod nas. Tako, uza svu raznolikost sadržaja, što ih nadahnjuje sam Koncil, i uza svu raznorodnost mjesta gdje je pisac objelodanio svoju misao, zbornik se predstavlja kao jedinstveno mišljenje.

Budi mi slobodno upozoriti na ovo temeljno: važan je, dakako, u knjizi sam njezin sadržaj, materija; no ono najdragocjenije u njoj jest pristup, rekao bih, vjernički pristup k sadržaju. Tako se u zborniku izvija određena **metodologija koncilskoga mišljenja**, još više — post-koncilске obnove. O tom bi valjalo opširnije i svestranije progovoriti da se istakne novost ove knjige i njezina poslanička poruka. Zasada ću upozoriti samo na nekoliko točaka. Uz naznaku stranice navodim i alineju, s naznakom a, b, c, d, e — radi bržeg snalaženja.

Prvo, suvremeni kršćanin, poglavito teolog, valja da ima širom otvorene oči da pravilno ocijeni i vrednuje svijet kao područje poslanja Crkve. Tu se može podleći opasnosti ili optimizma ili pesimizma, a koji žele biti samo realisti češće pod tim skrivaju opasni pesimizam. Pod tim vidom mnogo će toga čitatelj otkriti tijekom knjige, osobito na str. 1-2 i 29-7 (svijet koji »traži« Koncil); 2c, 24c-25a (brzina kao diktat: »Ako sav svijet juri avionom, ne mogu kršćani ići taljigama, jer neće dostići svijeta da mu saopće Božju poruku.«); 3b, 15d-16a

(nepredvidivost); 299 i 303c-304a (»definicija« svijeta) itd.

Drugo, Koncil je pokrenuo teške nutarnje probleme u Crkvi, nepetosti, nesnalaznja i strujanja: Sagi-Bunić umije upozoriti i na antikoncilске mane i na prave koncilске kreposti, osobito na poučljivost, poniznost, strpljivost i ljubav, a nadasve strepi da kršćani ne bi skrivili razočaranje opravdanih nada što ih je Koncil uzbudio u svijetu: osobito str. 3-5, 13-17, 24, 31-32, 405-413 (gdje piše -na str. 413a -da bi »unutrašnja - sasvim neevanđeoska -zaoštravanja značila strahovitu i neoprostivu sablazan za čovječanstvo, pravo dezavuiranje Krista i Evandelja.«).

Treće, knjiga Sagi-Bunića uvodi u novo, kršćansko mišljenje o smislu povijesti spasenja. Sam Koncil za njega -kao što mora biti za sve -nije pukli povijesni događaj; on je nadasve spasenjski događaj. Crkva upravo po tom što se primjerava svom vremenu može izvršiti u određeni čas svoj poziv da bude sakrament spasenja. U tom svjetlu kršćanin treba da ocjenjuje i pojedinačne događaje: u njihovoj povijesnosti treba uočavati koliko su spasenjski. Evo nekoliko stranica u tom pravcu: str. 13c-14, 15b, 29-31 i 412. Uistinu, »**Koncil kao događaj kao stvarnost u Crkvi obuhvaća također sve te čine, a ne samo nauku, i Crkva mora na svim tim linijama bez odlaganja kretati naprijed da ostvari zadaću koju je kroz Koncil Duh Sveti nametnuo**« (str. 31a).

Četvrto, temeljni stav metodologije postkoncilске obnove jest stav vjernički. Vjera progovara i zrači sa svake stranice knjige **Ali drugog puta nema**. Šagijeve koncepcija vjere dolazi osobito do izražaja u poglavlju o obnovi teologije (str. 397 sl), zatim u članku **Vjera u Krista kao princip kršćanske suradnje u izgrađivanju svijeta** (str. 308-316) i sasvim na početku u članku **Koncil -očitanje Crkve** (str. 9-12). Teološki nabijen tekst čitamo na str. 107a i dalje gdje pisac raspravlja o udioništvovanju svih biskupa »na Kristovu spasiteljskom djelovanju koje on -Krist -sada, kao uskrsnuti Gospodin ostvaruje na svijetu po Crkvi.« Razmatranje se nastavlja, na str. 110, o djelovanju Duha Svetoga. Sagi-Bunić sam piše i od svog čitatelja iziskuje da misli

angažirano, vjernički, Bogu odano, ljubeći brata čovjeka, jer po njemu je bit teološkog rada ljubiti Boga i čovjeka (str. 413b-414a). Vjera koju vjerujemo nije samo neko mišljenje, ona je »živ dodir s božanskom transcendentnom stvarnošću, odnosno bolje: s Osobom« (str. 410b).

Peto, Sagi-Bunić se u ovoj knjizi, kako sam sadržaj traži, prvenstveno zalaže za ekzeziološki, kristološki, pneumatološki mentalitet. Bez produbljena poimanja o crkvi, Kristu, Duhu Svetom ne može se graditi novi svijet. Dakako, ova je knjiga kreata, za me, novim spoznajama o tim stvarnostima. Ja ih ipak mimoilazim, ostavljajući to nekom drugom studiju. Posebno poglavlje Šagijeve teologije, njegova vjerskog osvjedočenja i osvjedočenja jest poglavlje o uskrsnuću Kristovu. Dosta je pročitati članke: **Na sastanak s Kristom uskrsnulim** (str. 41-42) - **Svjedočiti uskrsnuće** (str. 68-72) **Uskrsnuti Krist i ostvarenje progressa** (str. 329-43). Ovaj potonji odlikuje se malim mozaikom podnaslova koji svi znače poruku: Bog se ne ljuti na tehniku - Veći napredak, veća zajednička odgovornost - Tehnika radi čovjeka - Ljubav kao faktor napretka - Prihvatiti svijet - Prihvatiti tuđu slobodu... - Prihvatiti sve stvoreno - Krist osvjetljenje i smisao napretka. Ako je Š. B. optimista, onda on nije pukli optimista, prazni optimista, jer ne vjeruje u prazan grob, nego u snagu Kristova uskrsnuća, kao Pavao Taržanin (usp. Fil 3,10 i s tim u vezi 1 Kor 1,24). Šteta što i u ovu knjigu nije ušla, malo teška, piščeva rasprava iz **Bogoslovske smotre XXXVIII** (1968) 147-156: **Kristološki traktat poslije Drugog vatikanskog koncila**. Za proučavanje teoloških obrazloženja postkoncilskog mentaliteta ta je rasprava, baš u vezi s Kristovim uskrsnućem, temeljna. Ne samo za teologa nego jednostavno za kršćanina.

Šesto, baš se na to odlično nadovezuje daljnja nota ove knjige, koja -kako mi se čini -uvodi u metodologiju postkoncilске obnove, postkoncilskog mišljenja i djelovanja, a to je: **vjera u čovjeka**. Dosta je ponovno upozoriti: cio jedan dio rasprave o **Gaudium et spes** stavljen je pod naslov **Založiti se za današnjeg čovjeka** (str. 295-334). A stožer ovog dijela jest članak **Koncil za promociju čovjeka** (str. 316-325).

Dakako, Šagijev stav nije puka filantropija, nego ona o kojoj, u grčkom izvorniku, govori božična poslanica (Tit 3,4: u latinskom **humanitas**). Dakle, Božja, spasiteljska filantropija. Dosta je produžiti s čitanjem netom navedenih stranica: u članku **Temelji zajedništva među ljudima** (str. 325-29) pisac upućuje na zadnji **Temelj zajedništva: Trojstvo Božanskih osoba** (str. 326). Teološki temelj vjere u čovjeka još je jednom zbijeno iznesen na str. 414a. Dakako, samo u tom svjetlu izvija se jasno načelo kršćanske sociologije po kojemu je **Ljudska osoba u središtu društvenih ustanova** (str. 326-7), dakako, osoba odgovorna i pozvana na udioništvovanje, na zajedničke suodgovornosti (str. 327-8), čemu je Crkva primjer i ostvarenje (str. 328-9).

Sedmo, u tom svjetlu izvija se sam od sebe novi mentalitet -novi, ukoliko se za nj založio sam Koncil -o pravim odnosima u Crkvi, o čemu najviše u raspravi **Biskupski kolegij** (str. 96-142). Mimoilazim specifična razlaganja pišćeva s obzirom na samu biskupsku službu. Tu je članak osobito zanimljiv gledom na odnose u Crkvi: Papa i biskupi (v. o tom i str. 9-10), biskupi i biskupi, biskupi i svećenici, kler i vjernici (v. o tom i str. 32c), što će se onda kasnije nastaviti u ispitivanju odnosa Crkva i svijet. Mimoilazim također ono što je odlično napisano o **odnosu vlasti i služenja** (str. 99c i dalje). Upozoravam ponajpače na ono što Š.-B. piše o **zajedništvu** (str. 112 sl), navlastito o **bratskom zajedništvu** (str. 114 sl) da se u to uklupiraju rasprava o **služenju i suodgovornosti** (str. 117 sl), a napose o **temeljnom zajedničkom dostojanstvu svih sinova Božjih** (str. 102 sl) te bude jasnija misao o **sveukupnom spasiteljskom poslanju** (str. 124 sl) u kojem biskupi imaju **specifične zadace**, specifično služenje. Dakako, ti novi odnosi u Crkvi -novi, ukoliko ih je Koncil jasnije definirao -ne tiču se samo biskupa. Oni traže preobražaj mentaliteta »običnih« vjernika. Zato Šagi-Bunić ima vrlo mnogo partija o izobrazbi pravog vjerničkog mentaliteta (v. osobito poglavlje o **apostolatu laika**, str. 169 sl. i ono što piše o **suodgovornosti**, str. 33). Ti novi odnosi u Crkvi zahtijevaju, neodgodivo, novi tip svećenika, o čemu pisac raspravlja

u članku **Služba i život svećenika** (str. 147), a nedavno je svoja razmišljanja upotpunio knjigom **Svećenik kome da služi** (Izdavanje: Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1970).

Osmo, prave obnove u Crkvi nema bez obnove vjerskog mišljenja, autentične teološke izobrazbe, u smislu obnovljene teologije. Šagi-Bunić je o tom objedinjeno progovorio na kraju knjige: **Putovi teološke obnove** (str. 397-437). U pogledu posuvremenjenja teologije »magna charta« teologa definirana je u čl. 62 konstitucije **Gaudium et spes** (str. 399-400). Što Šagi-Bunić smatra najbitnijim da bi se to posuvremenjenje teologije ostvarilo, jasno je iz samih podnaslova: **Teologija polazi od vjere** (Tu je prevažan tekst na str. 401b: »Jer, kako nas uči sv. Toma, ne usredotočuje se na ono što mi ili tko drugi možemo o božanskoj stvarnosti reći, već se usredotočuje na samu božansku stvarnost...«) **Ne vjerujemo teolozi- ma, nego Bogu** (str. 401-2) itd. U tom sklopu osobito je važno istaći da se Š.-B. zalaže da zdrava teologija procirkulira Božjim narodom; vjeruje da će se tako omogućiti **nepredvidivi karizmatici** (str. 403-4). Valja prenijeti dva značajna teksta iz knjige: **»Zato je apsolutno nužno... da se nastoji svemu Božjem narodu pomoći do takve zrelosti da može iz svoje vjere suditi o svemu što raste u okviru te teološke obnove... Svakako je od bitne važnosti da zajednica vjernika novu teološku obnovu vjere primi kao svoju, što nije moguće bez organskog sudjelovanja i suživljavanja širokog mnoštva vjernika sa samim procesom teološkog rasta«** (str. 403c i 404b). Teologija treba pronaći jezik koji će razumjeti šire vjerničke zajednice (usp. str. 19 cd). Zato mora, kao i Koncil, govoriti ne profesorski, nego proročki (str. 307). I ja bih baš ovdje istaknuo kao odliku ove knjige - i pod tim vidom ona odgaja novi mentalitet - što kršćanske vrijednosti i stvarnosti nastoji izraziti novim, svježim, bogatim jezikom, - jezikom, rekao bih, kršćanske egzistencije. Valjalo bi se pozabaviti i ovim vidom Šagijeve knjige. Spominjem samo nekoliko tekstova koji očituju taj »gustus«: 11bc, 22ab, 40-45, 57-60, 87a itd.

Deveto: spomenuo sam da je »živac« Šagijeve misli - sentire cum

Concilio - liturgijska obnova, dakako, u dubinu i širinu. On vjeruje da je to »Test« za teologa (str. 402), a onda za svakog kršćanina i za svaku kršćansku zajednicu, da li je krenuo, kolikim zamahom ide, je li stigao i da li će stići do one obnove koju je Duh Sveti potaknuo Koncilom u Crkvi (usp. str. 20d-21a). On je duboko osvjedočen o onome što piše u Dekretu o službi i životu svećenika da je Euharistija izvor i vrhunac cjelokupne evangelizacije (br. 5), i da se zato nijedna kršćanska zajednica ne može izgrađivati ako nema svoj korijen i stožer u svetkovanju presvete Euharistije te od toga treba započeti svaki odgoj duha zajedništva (br. 6). Šagi-Bunić vršak Koncila, kao svagdašnjeg događaja, gleda u njegovu liturgijskom, bogoslužnom izrazu (str. 10bc) a njegov članak Na sastanak s Kristom (str. 40-45) spada među najljepše stranice ove knjige: jezično, doživljajno, teološki, vjernički.

Deseto, koncilski je čovjek - per se patet, a onda dakako i u Šagi-Bunićevoj knjizi - čovjek ekumenski i čovjek dijaloga, dakako vanjskoga, a prvenstveno unutrašnjega. Nećemo se na tom zadržavati. O tom su u knjizi napisane čitave partije, a stil dijaloga diše cijelom knjigom. Dosta je reći da se sam naslov knjige prvi put pojavljuje god. 1967. na kraju članka o unutrašnjem dijalogu (str. 33c).

Knjiga Šagi-Bunića **All drugog puta** nema interesantna je i s mnogih drugih stajališta. Možda bi se teolog morao više zadržati u njezinoj posebnoj teološkoj problematici. Sam pi-

sac upozorava da se u knjizi »mogu naći i mjesta gdje... teološki produbljuje problematiku i želi pridonijeti osobni prilog za teološku obnovu na koju Koncil upućuje« (str. VIII). Mislim da su takve, bez sumnje, stranice na kojima raspravlja o biskupskom kolegiju (96-142) pa one koje upućuju na najosnovnije preduvjete suvremene obnove teologije (str. 397 sl.). Te stranice traže same za sebe dužu i dublju teološku raščlambu. Ja sam, namjerice, radije upozonio na cjelokupnu intonaciju knjige.

Djelo je posvećeno, prigodom 300. godišnjice Hrvatskog sveučilišta, pokojnim profesorima Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, koji ostaju u našoj svijesti kao svjedočanstvo napora da se u hrvatskom narodu rodi živa teološka misao. Taj je imperativ sigurno osjećao i pisac ove knjige, koja je uz to spomenik budne teološke misli kod nas (koja želi prokolati cijelim Božjim narodom!) u tako značajnom i znakovitom vremenu kao što je bilo i jest vrijeme II vatikanskog koncila i postkoncilske obnove. Kad promotrimo raspon poruke i široku suradnju piščevu po svim našim časopisima i koncilskim tribinama, možemo reći da nam, kako piše na str. 31b, trubača nije nedostajalo. Potrebno je samo krenuti. Kad bi se ispitala riječ-pojam koja dominira svom knjigom, onda je to baš »krenuti« sa svim svojim istoznačnicama. Ona je nadahnula i sam naslov knjige. U temelju je Isusov nalog: »Idite!«

Dr Bonaventura Duda